

kovi doista cudzie — tendencie označuje. Urobilo by to nemalú senzáciu — lebo je to prenasledovanie v národnom aj náboženskom ohľade, z ktorého len nepokoj a nedúvera pochodiť môže. Aj pri dvore čítaný Zukunft rád prijme takéto zprávy a použije ich.⁴ Pravda, žeby dopis nesmel záležať z bedákania, ale z energicnej, nespokojnosť a nedúveru zjavne vyslovujúcej deklarácie. Neostalo by to v terajšom čase bez vplyvu. Alebo Ormis alebo Tomášik nech sa len prichytí do roboty.⁵

S touto záležitosťou mohli by sa do spojenia priviesť aj moje internovanie do Debrecína, v tom asi zmysle, že mužovia, ktorí zakladajú školy — majú dôveru občanov, ktorí neváhali k obrane trónu majetok a život zasadiť vtedy, keď terajšiu situáciu opakovavši tehďajší conservatívci za kulíšami čušali. Skrže teraz k veslu prišlých ľudí prenasledovaní bývajú. Atď.

Aj Bakulinho záležitosť patrí do Zukunftu,⁶ niemenej ako aj rozkaz nadžupanov, v ktorom mestu Ratkovej zakazuje v dopisoch na vrchnosti daných slovenskú reč (ktorú si Ratková za úradnú zvolila) užívať.⁷

123

Okružný list „K priateľom mojím“ od Štefana M. Daxnera.

Odpis v AMS, Halašovská pozostalosť, 19 b 3. Originál sa nachádza pravdepodobne pri vyšetrovacích spisoch Štefana M. Daxnera v OL, ktorých existencia je zatiaľ neznáma. Debrecín 8. augusta 1866.

Okružný list Štefana M. Daxnera sa rozširoval v mnohých exemplároch. Mal za cieľ pred rozhodujúcimi štátoprávnymi rokovaniami o rakúsko-maďarskom vyrovnaní po prehratej vojne prusko-rakúskej pôsobiť na slovenských vlastencov, aby sa zorganizovali pre tvorivú politickú činnosť. Nepriatelia slovenského národného hnutia v Gemeri sa dozvedeli o Daxnerovom liste a zaviedli vyšetrovanie cez stoličnú vrchnosť proti niektorým Daxnerovým priateľom a profesorom revúckeho gymnázia. Požiadali aj Daxnerove nadriadené vrchnosti v Debrecíne o zakročenie a vyšetrovanie, ktoré sa aj uskutočnilo, a Daxnerovi hrozilo väznenie. Pravdepodobne miestodržiteľská rada spôsobila, že vyšetrovanie bolo zastavené proti Daxnerovi i proti jeho priateľom v Gemeri. Daxner v okružnom liste, ktorého obsah, prirodzene, nemohol časopisecky uvádzať na verejnosť, aby sa nestal predmetom úvah, opúšťal zdanlivo formuláciu martinského Memoranda a usiloval sa uskutočniť v daných podmienkach najnaliehavejšie opatrenia v pro-

⁴ Nemali sme možnosť zistiť, či navrhované novinárske akcie sa uskutočnili.

⁵ Ide tu o profesora revúckeho gymnázia a o úradníka miestodržiteľstva, brata básnika Sama Tomášika.

⁶ Nepodarilo sa nám zistiť, o akú vec išlo, ani či bola v Zukunfte využitá v prospech slovenského národného hnutia.

⁷ Nemali sme príležitosť poznať tento obežník.

spech zaktivizovania slovenského národného života. Daxnerov list patrí medzi najvýznamnejšie doklady slovenskej politiky v šesťdesiatych rokoch minulého storočia a vydáva svedectvo o triezvosti a realnosti úvah svojho tvorcu.

Každý z nás môže predvídať, že po skončenej borbe na poliach bitky¹ nasledovať bude borba záujmov tých, ktoré zo života národov v mocnárstve rakúskom žijúcich vyrástli a na poli vnútorného usporiadania monarchie, poľahče vlasti našej Uhorskej uznania alebo zaprenia — slovom riešenia svojho čakajú. Záujmy tieto dajú sa zahrnúť pod heslo tých istých ideí, ktoré dosiaľ medzi hrmotom diel a lomozom zbrane zápasili jedna s druhou. — Na jednej strane stojí historickô právo, t. j. zákonami pozitívnymi utvorený stav a jeho konzekvencia, na druhej strane vystupuje idea národnosti a v ňom vo vedna, — zákonu božiemu a tak právu večnému zodpovedajúci stav. Boj teda s pokojom zbrojným nie je skončený, ale v celej rozsiahlosti svojej rozvinie sa nanovo, — pri všetkých všeobecných a špeciálnych otázkach, — vnútorného usporiadania ríše rakúskej a vlasti našej sa týkajúcich.

Predborbu toho boja mohli sme vidieť v onom kombinovanom útoku, ktorý v najnovšom čase maďarskí dualisti a nemeckí centralisti skrze časopisy, manifestácie a vyslanstvá svoje na terajšiu vládu urobili.² Historické právo bolo heslom — uvedenia zákonov z roku 1848 a vymenovanie zodpovedného ministerstva maďarského,³ vzdviženie septembrového manifestu⁴ a zvolanie užšieho Reichsratu bolo špeciálnou žiadosťou; zabezpečenie *terajšej skutočnej nadpánovitosti živlu maďarského a nemeckého* nad národami slovenskými ale bolo vlastným a hlavným cieľom útoku toho; a cieľ tento jeho hlavný interes svoj Maďari a Nemci nespustia z očí aj keby dualizmus ako forma štátu nemožným sa stal, ale v každej forme štátnej budú sa ho najväčším úsilím domáhať.

Že boj o najsvätejšie záujmy národné, o život národný a jestvovanie naše aj národa nášho bezprostredne sa týka, že teda v boji tom neutrálnymi, utiahnutými byť nesmie, ba ani len výhovorkou na neprajné okolnosti naše pred Bohom a svetom ospravedlniť sa nemôžeme, o tom, myslím, žiaden z nás nepochybuje. A kto by predsa pochyboval, ten nech si pováži, že neutralitou a pasívnosťou našou znížili by sme sa nielen na „ius non existens“⁵ — ba práve bojovali by sme sami naproti sebe; lebo nepriateľ náš hovoriť a vystupovať bude aj v mene našom a my mlčanlivosťou a nič nerobením prisvedčili by sme jemu svedectvo — zosilňovali by sme pozíciu a silu jeho!

Príklad toho máme v nedávnej minulosti, keď aristokracia maďarská pred trónom a celým svetom, nielen v mene svojom, ale aj v mene celej vlasti a tak aj v mene našom na reštitúciu zákonov z roku 1848 a tak na panstvo svoje a porobu našu vystupovala.⁶ Istá je vec, že to i naďalej tak bude, jestliže národ sám skrze verných synov svojich neohlási sa a dosavadným nepovolaným zástupcom svojim náličnicu z tvári nestrhne.

¹ Myslí sa tu na skončenú vojnu prusko-rakúsku roku 1866, ktorá prebiehala v júli 1866.

² Ide o časopisecké boje o podstatu rakúsko-maďarského vyrovnania.

³ Uhorské zodpovedné ministerstvo (vláda) bolo vymenované až po prekonaní ťažkostí vo februári 1867.

⁴ Týkal sa mierovej zmluvy Rakúska s Pruskom po vojne roku 1866.

⁵ Právo, ktoré nejestvuje.

⁶ Myslí sa tu obnova panstva maďarských feudálnych tried.

Uznávam, že vystúpenia národovcov slovenských v záujmoch národa v terajších okolnostiach unesladená je. Lebo všetci nadžupani v stolicích slovenských sú nepriatelia národa a rukám ich zverená despotická moc podáva im tisíce a tisíce prostriedkov k svevolnému potláčaniu každého čo by ako loyálneho počínania,⁷ kadenáhle to záujmy terajšou dvorskou kanceláriou nesledovanej špecifične maďarskej politiky sebou donášajú. Akí sú nadžupani, takí sú aj im podriadení stoliční a mestskí úradníci a odkedy tí dakofkí mužovia národa, ktorí ešte pred rokom úrady stoličné zastávali z úradov tých svevolne poshadzovaní alebo do stredy maďarského internovaní sú, odvtedy aj úradníctvo stoličné premenilo sa na legálnou mocou ozbrojenú propagandu maďarstva.

V národe, v ktorom povedomie práv národných a občianskych len teraz ešte počína sa vyvinovať, legálna moc je hlavným faktorom každého podujatia, hlavne preto, že moc tá je zorganizovaná.

Oproti tejto zorganizovanej nepriateľskej moci len zorganizovaná sila mužov národných môže dačo vykonať. Osamotnelé a tak rečeno rapsodické pokusy, aké sa k zničeniu tejto nepriateľskej moci v posledných časoch v Gemerí a Zvolene stali,⁸ nemôžu mať žiadneho účinku. Lebo zorganizovaná nepriateľská moc na celý národ tlačí, a tak v celom národe musia sa sily usporiadať, aby moci tej s prospechom odoláť mohli. K takémuto usporiadaniu zvrchovaná doba je tu a keď si politický obzor náš analyzujeme, to nachádzam, že doba táto je spolu aj najprihodnejšia k usporiadaniu síl našich.

Dovolíte mi drahí bratia, aby som sa o predmete tomto obšírnejšie vyslovil. Nešťastie naše dosavádne záležalo v tom, že sme ako národ do okresu záujmov a smer udávajúcich princípov politiky rakúskej neprináležali. Pred rokom 1860 považovalo sa Rakúsko za štát nemecký, my sme teda boli materiál pre germanizáciu!

V Reichsrate roku 1860 podarilo sa grófovi Széchenovi⁹ doktrínu o historickom práve a historicko-politických individualitách príjemnou urobiť. Následok toho bol *Októbrový diplóm* o dania moci legálnej v Uhorsku do rúk aristokracie maďarskej — jako reprezentantu historicko-politickej individuálnosti Uhorska, zvolanie snemu peštianskeho a uvedenie diplomatickosti reči maďarskej. V dobe tejto germanizácia v Uhorsku preniesla svoju úlohu na maďarizáciu.

Schmerling¹⁰ síce skrze Februárovú ústavu pokúsil sa nad historické právo Uhorska princíp jednoty ríše rakúskej a s tým spolu hegemoniu živlu nemeckého postaviť, pokus ten ale skôr ako by sa bol vydaril, systematickým odporom Slovanov a Maďarov a krátkozrakou opozíciou frakcie veľkonemeckej zničený je. S pádom Schmerlinga padla aj Februárová ústava a meravô historické právo v zmysle maďarskej aristokracie ponimanô zvíťazilo nad *princípom jednoty ríše*.

Následok víťazstva toho bol z jednej strany vyhlásenie integrity koruny uhorskej,

---

⁷ Naráza sa na sústredenú možnosť potlačovania národných pohybov.

⁸ Ide o A. Szécsena (1819—1896), ktorý patril medzi austrofilských predstaviteľov uhorskej šľachty a od 20. októbra 1860 bol ministrom bez rezortu až do 1. júla 1861.

⁹ Ide najmä o akcie proti revúckemu gymnáziu.

¹⁰ Anton rytier Schmerling (1805—1893), minister spravodlivosti vo Schwarzenbergovej vláde roku 1848—1849, potom predseda vlády od 13. decembra 1860. Vypracoval tzv. Februárovú ústavu, ktorá mala centralizačnú povahu, proti ktorej sa Maďari otvorene postavili a neoboslali viedenskú ríšsku radu.

povolanie Sedmohradska a Chorvátska na snem peštiansky,¹¹ uznanie formálnej zákonitosti zákonov z roku 1848 a výhľad na maďarské ministerstvo, — z druhej strany ale pridrižovanie sa Bundu nemeckého¹² a misie veľkonemeckej jako jedinej kotvy hegemonie nemeckej aspoň v druhej polovici ríše udržať, slovom dualizmus, ktorý by monarchiu na dve polovice, maďarskú totižto a nemeckú bol rozpoltil.

My Slováci — ponevác v Uhorsku len maďarský národ s maďarskou aristokraciou na čele tvoril historicko-politickú individualitu, boli sme maďarstvu za korisť vrhnutí už aj preto, aby takto zosilnenô maďarstvo pomáhalo Nemcom v druhej polovici ríše slovanské národy znivočiť. Skôr ale, akoby toto Slovanstvu záhubou hroziace panstvo maďarstva s Nemectvom uskutočnenô bolo bývalo, prikvačila monarchiu vojna,¹³ ktorej výsledok je porážka v politike rakúskej dosiaľ smerodajného princípu v historickom práve — skrze ideu národnosti a vystúpenie Rakúska z Nemeckého Bundu. Týmto posledným činom hlavná prekážka jednoty ríše a spolu hlavná príčina dualizmu odstránená je.

Aký smerodajný princíp pri nastávajúcom novozostavení svojom nasledovať bude Rakúsko, o tom neidem žiadne konjunktúry robiť, to ale vidím, že Maďarstvo potratilo koncepty a nezná sa ešte orientovať. Zjavujúce sa mienky sú ešte celkom neurčité, jedni by chceli „par force“¹⁴ utvorenie maďarskej monarchie súriť, kým druhí myslia, že lepšie bude vyrovnat sa s národami; iní zas najnebezpečnejšiu cestu nachodia v pridržaní sa tých istých princíпов, ktoré na sneme v dvoch adresách vyslovené boli.¹⁵

Teraz teda, keď ruka božská dosavádna k našej záhube namerené plány Maďarov porúčala, najpríhodnejší čas je pre nás pod heslom toľko razy cisárskym slovom zaručenej nám rovnoprávnosti národnej žiadať „zabezpečenie práv našich národných“, žiadať *národnú správu, národnú cirkev, národnú školu*! Lebo — už akýkoľvek obrat vezmú veci, či federalizmus, či dualizmus, či pol toho a pol toho, bude smerodajným princípom pri vnútornej organizácii ríše rakúskej, v každom páde isté je to,

že keby zeme pod korunou sv. Štefana náležajúce v zmysle zákonov z roku 1848, alebo tomu podobným spôsobom, v moci aristokracie maďarskej ponechané a v jeden osobitý celok zorganizované boli tentokrát aristokracia maďarská bude obrom, pod ktorejby ostatné národy a korunozeme Rakúska svoj politický význam a časom aj svoju politickú existenciu utratit museli; ba aj bez Chorvátska a Sedmohradska len samo Uhorsko ešte predsa takmer dve pätiny celej ríše bude tvoriť, čoho následok by bol ďaleká prevaha a tak jednostrannosť v rozhodovaní spoločných záležitostí, nasle-

¹¹ Ako je známe, malo Chorvátsko svoj vlastný snem, ale pred rokom 1848 sa zúčastňovalo vždy aj snemov uhorských, podobne i Sedmohradsko malo do roku 1848 svoj vlastný snem, ale v dôsledku revolučných udalostí roku 1848, keď sa stalo súčiastkou Uhorska bez osobitného postavenia, zanikol tento snem a bol obnovený až po potlačení maďarskej revolúcie. Po rakúsko-maďarskom vyrovaní opäť zaniklo osobitné postavenie Sedmohradska, ktoré bolo inkorporované do Uhorska.

¹² Spolok nemeckých štátov nahradzujúci stredovekú ríšu rímsku nemeckého národa, ktorá zanikla roku 1806. Prejavovali sa v nej tendencie veľkonemecké, t. j. že Rakúsko malo byť jeho súčiastkou, a malonemecké, bez Rakúska a pod vedením Pruska.

¹³ Prusko-rakúska vojna roku 1866.

¹⁴ Totiž silou.

¹⁵ Adresa uhorského snemu z roku 1861, ktorú cisár odmietol pre jej stanovisko nezlučiteľné s náhľadmi Viedne na úpravu štátoprávných pomerov v Rakúsku. Dôsledkom odmietnutia bolo rozpustenie uhorského snemu.

dovne nemožnosť vnútornej rovnováhy, a tak in fine finali¹⁶ nepraktickosť ústavného spoludržania riše ergo despotizmus, a to síce s prevažným vplyvom aristokracie maďarskej.

Dač takého ale nemožno chcieť. Nemaďarské národy Rakúska, ich interes je, aby Uhorsko, respektíve aristokracia maďarská, nebola kolosom ostatné národy potláčajúcim, ba aj najvyššia panujúca rodina nahliada, žeby nedobré bolo zosilniť moc tú, ktorú roku 1848/49 len pomocou druhej vlády pokoriť zdolala.

Jestliže teda štátnici Rakúska pri nastávajúcej organizácii monarchie zlým následkom z tak náramnej prevahy aristokracie maďarskej pochádzajúcim vyhnúť chcú, musia na tom pracovať, aby moc tejšej aristokracie v istom ohľade dekompenzovaná bola, čo nemôže sa ináč stať len tak, keď nemaďarské národy Uhorska spod kurately a moci aristokracie maďarskej oslobodení budú.

Donáša to sebou aj na veľkom dejišti sveta zvíťazivšia idea národnosti, ktorá bez pokuty pri nastávajúcom vnútornom ustrojení monarchie Rakúskej zaznaná byť nemôže.

A v ohľade tomto my spomedzi všetkých najpotlačenejší Slováci stojíme v popredí, lebo sme po Maďaroch najpočetnejší národ v Uhorsku, takže naším oslobodením spod jarma aristokracie maďarskej moc a prevaha Maďarstva zlomená a rovnováha v štátnom organizme umožnená bude.

Len v našom oslobodení spod jarma dosavádneho môžu Rusíni, Srbi a Rumuni garanciu svojej neodvislosti od prevahy a svevole maďarskej nájsť, bez nás ale garancie tej nemajú.

Nás teda zo stanoviska štátneho všetky nemaďarské národy Rakúska a Uhorska vo vlastnom svojom interese prinútené sú napomáhať k tomu, aby sme od aristokracie maďarskej oslobodili sa.

A to zas len tak je možné, jestliže budeme mať *národnú správu, národnú cirkev a národnú školu.*

Národnú správu skrze osobitnú administráciu v politickom, občianskom a súdno-právnom ohľade.

Národnú cirkev skrze osobitnú arcibiskupiu a superintendenciu slovenskú.

Národnú školu skrze uvedenie reči slovenskej ako naukosedelnej do všetkých na priestore národa slovenského nachádzajúcich sa vzdelávacích ústavov.

V týchto troch punktoch jako výnimkách života národného zahrnutý je obsah memorandumu sv. martinského, aj návrh Miletičov¹⁷ nesiaha ďalej.

Tri tieto punktá tak tuho dovedna spojené sú, že len vovedne otvárajú pole slobodného vývinu pre život národa v materiálnom i v duchovnom ohľade, keď raz tieto výnimky života mať budeme, tenkrát osobitnô zastúpenie naše na sneme uhorskom a poľažne na sneme ríšskom bude len otázkou času a nie otázkou princípu.

Tenkrát my budeme vstave starať sa o duchovný vývin, t. j. o pokrok vzdelanosti národnej a materiálny prospech náš, t. j. o rozkvet našich remesiel, orby, kupectva a priemyslu a prestaneme byť v jednom i druhom ohľade korisťou a prílepkou Maďarstva, ako sme dosiaľ boli.

¹⁶ Značí koniec-koncov.

¹⁷ Návrh srbského politika a člena uhorského snemu Sv. Miletića na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku bol formulovaný v samostatnom návrhu zákona, ktorý však uhorská poslanecká snemovňa nevzala do úvahy pri riešení národnostnej otázky. Miletić zakladal svoj návrh na zabezpečení samostatného života nemaďarských národností.

Že ale výnimky tieto života od Maďarov respektíve aristokracie maďarskej nevy-
nuteným spôsobom nikdy nedosiahneme, to je celkom prirodzená vec. Lebo určenie
maďarskej národnosti a bytnosť maďarskej aristokracie záleží tiež v panovaní nad
druhým, ako to Eötvös definoval „panovanie nad druhým“, nerátajme teda na to, aby
maďarská národnosť a maďarská aristokracia svoje určenie, svoju bytnosť nám alebo
spravedlnosti kvôli zaprela.

Vláda (nerozumiem kanceláriu maďarskú, ale vládu Rakúsku) nie síce nám kvôli,
ale, ako som to vyššie podotknul, vo vlastnom svojom interese povolila by nám vý-
nimky tie, ale nemôže nám ich natískať, keď sa ich samo nedomáha.

Aj súkmenovci naši, najmä Chorváti, napomáhali by nás, ale napomáhať len toho
možno, ktorý sám niečoho sa domáha.

A tak jestliže chceme ako národ jestvovať, musíme sami systematickou, t. j. nepretrži-
tou účinnivosťou, hore udaných výnimôk života národného života domáhať sa. Opa-
kujem, že okolnosti k tomu teraz sú priaznivejšie, nežli boli dosiaľ!

Otázka je, ako sa prichystať k veci? Kde sú potrebné k tomu sily?

Sily naše po celom národe roztratené sú, z ktorých dosiaľ veľká čiastka len z dile-
tantizmu t. j., že nevedeli sme k väčším výsledkom prísť, že jednotlivci nemohúc sa
opierať na organizovanú svoju, kombinovaným útokom nepriateľov často podľahnúť
museli, že jeden fôjšpán bol vstave sterorizovať a nečinným urobiť všetkých národovcov
jednej stolice.

Slabosti tejto hlavnú príčinu nachodím v nezriadenosti našich síl.

Musíme teda najsamprv loyálne sily v národe našom usporiadať, berúc si za príklad
Maďarov, ktorých neviditeľný klub v Pešti komandíruje.¹⁸

Roku 1861 boli sme utvorili jeden výbor tým cieľom, aby vypracoval stanovy a vy-
konal povolenie pre Maticu slovenskú.¹⁹ Známe všetci, že vec podarila sa.

Prečo by teraz horliví a inteligentní mužovia národa v Bystrici alebo v Sv. Martine
nemohli zostúpiť v jeden *ústredný národný výbor*, ktorý by cieľom vydobytia troch
horeuvedených výnimôk života národného všetky k cieľu tomu smerujúce kroky po-
robil a všetky zákonité prostriedky použil, aby národ sám v ustavičnom bdení a účin-
livosti za najsvätejšie záujmy svoje udržaný bol.

Prečo tým istým cieľom v každom vidieku za vec národnú zaujatí inteligentní mu-
žovia naši nemohli dovedna zostúpiť v podvýbory, ktoré by impulz od ústredného
výboru vychádzajúci celému národu (najmä podľa možnosti v každej obci svojím
priateľom a jednatelom) zdelovali a takrečeno ako výkonná moc ústredného výboru
účinkovali.

Ústredný výbor pomocou podvýborov zavádzal by manifestácie v záležitostiach ce-
lého národa sa týkajúcich, sem patrí napr. princíp jednoty celej ríše, školy národné,
uvedenie reči slovenskej do úradov ako reči úradnej, hospodársky spolok, hospodársky
ústav, sem patria ďalej manifestácie za rovnoprávnosť národnú vôbec, reprezentácia
ustanovizní pre národ potrebných p. pr. za Memorandum sv. martinské, za návrh Mile-
tičov, sem patrí prednášanie sťažností skrze deputácie, naproti v terajších úradoch
zorganizovanej propagande maďarskej.

Podvýbory okrem toho, čo im ústredný výbor konať naručí, boli by povinnové
zbierať jednotlivé faktá a krivdách a neprávostiach v národnoobčianskom ohľade skrz

¹⁸ Ide o spomínané už Národné kasíno v Pešti, stredisko predstaviteľov uhorských, resp.
maďarských vládnúcich tried.

¹⁹ Porov. dok. č. 87, str. 324.

terajších maďarských úradníkov nám činených, zdelovať jednotlivé povážlivejšie pády ústrednému výboru, upozorňovať obecnstvo, verejnú mienku na krivdy tie! Za hlavnú držiť, aby sa podvýbory identifikovali s duchovnými a materiálnymi záujmami svojich vidiekov a každej obecného dobra sa týkajúcej záležitosti na čele stáli, napr. následkom jakéhokoľvek pohromy a nedostatku zárobku hrozí v dajednom vidieku bieda, prečo by v takomto páde podvýbory nemohli sa postaviť na čelo patričných obcí a žiadať vysokú vládu o verejné stavby na útrovách štátnych (ku pr. cesty medzi Liptovom a Gemerom, horným Zvolenom a Novohradom, Hornou Nitrou a Turcom), aby tak biedou prikvačenému ľudu aspoň príležitosť k zárobkom zavdala. Maďari roku 1864 takýmto spôsobom dakoľko 100 000 zl. prospechu svojmu od vysokej vlády vynútili. Inde zas ukazuje sa potreba a možnosť založenia sporiteľnice, obecných sypární, prečo by nemohli podvýbory v takýchto podujatiach predok viesť a tým viditeľné zásluhy v obecné dobro si vydožiť; tým snadnejšie darilo by sa im potom zakladanie knižníc, rozširovanie novín a užitočných spisov, slovom budenie ľudu k povedomiu práv svojich človečenských a občiansko-národných.

A jestliže nastanú časom voľby na snem, jako veľkú pole účinnosti otvorí sa skrze to každému horlivému synovi národa, najmä keď bude vedieť, že účinnosť jeho nie je osamotnelá.

Čím viac ale privykne inteligencia naša k zriadenej účinnosti, čím viac pôsobením svojím zaujme pole praktického občianskeho života, tým väčšími prenikat bude jej duch do neprebudených vrstev národa, tým silnejšie a všeobecnejšie pocíti sa aj neodbytná potreba národnej správy, cirkve a školy.

Mnohým sa bude zdať cesta táto zdĺhavou, ale kto si hlbšie rozmyslí vec, ten presvedčí sa, že ona je cestou prirodzenou a tak istotne k cieľu vedúcou.

Len dve moci jesto na svete, moc materiálna a moc duchovná.

Nepriatelia národa nášho tvoria v samom národe silnú stránku, oni majú skrze bohatstvo a hodnosti materiálnu moc v rukách, kedykoľvek sme na poli tomto do styknutia prišli s nimi, vždy sme ľahali tenší koniec, svedectvom toho sú protesty proti memorandum a voľby vyslancov na dosavadne snemy! My ako pestitelia genia národného odkázani sme na moc duchovnú, vyvíňujme tedy moc túto a môžeme byť istí, že časom naše bude víťazstvo!

Poznamenávame ešte, že cesta mnou narádzaná nevytvára iné k tomu istému cieľu vedúce prostriedky. Sem počítujem hlavne:

1. Aby národní mužovia naši uzrozumeli sa s výtečníkmi druhých národov, menovite Chorvátov, Srbov a Rusínov o spoločných zásadách, ktorých by sme sa pri nastávajúcom vnútornom zostavení Rakúska a Uhorska pridržať mali. Tedy:

a) o zásade jednoty ríše, spoločného parlamentu, autonómie krajín a v Uhorsku čím širšej autonómie národov;

b) následkom podstatne premenenej situácie politickej i o potrebe rozpustenia starého snemu uhorského a nariadenia nových volieb. Aby ale voľby tieto mohli byť výsledkom obecnej mienky;

c) o potrebe premenenia vlády uhorskej (uhorskej kancelárie in capite et membris²⁰), a to tým viac, ponevác vláda táto ani v maďarstve stránky nemá, pri nemaďaroch ale určitej nedôvery požíva; konečne:

aa) O potrebe preukázania dôvery k živlom národným, ktoré až dosiaľ dosvedčenou

---

²⁰ Rozumej v hlavách i údoch.

loyálnosťou svojou dôveru tú zasluhujú, následkom toho zverenie moci úradnej národným mužom do rúk.

Tieto úlohy mali by prijať na seba mužovia tí, ktorí už či v mene národa, či jako vyslancovia Matice, k slávnosti Mikuláša Zrinského pôjdu, kde sa im k horeuvedenému účinkovaniu najlepšia príležitosť zavdá.²¹

Upozornenie Chorvatov a Srbov na to, že keď v horeudaných punktach narádzaným spôsobom oproti kolosu maďarskému nám na nohy pomôžu, skrze to len seba samých zosilnia, nemohlo by zostať bez zdarilého účinku.

2. Aby z valného zhromaždenia Matice slovenskej vyslanstvo išlo do Viedne cieľom vyslovenia nekonečnej dôvery a lásky, ktorú verný národ slovenský panovníkovi svojmu v dobách ťažkého navštívenia choval a chová; a cieľom prednesenia prosby, aby pôvodné stanovy Matice slovenskej (punkt o podvýboroch, respektíve agenciách Matice) milosrdne potvrdené boli.²² Keď aj nie bezprostredne u Jeho Veličenstva, ale prostredne skrze mužov blízko u prestola stojacích zavdá sa vyslanstvu tomu príležitosť smutný stav náš, ako aj žiadosti a snahy naše najvyššiemu miestu v známosť uviesť a tak cestu k cieľu našemu vedúcu prekliesniť.

Keby som nebol internovaný²³ a môhol by som živým slovom a skutkom za uskutočnenie hore udaného návrhu pôsobiť, pochlebujem si, že by sa mi u nie jedného z bratov mojich reflexie a nedôvera k vlastným silám odstrániť podarilo, taktoko ale urobte bratia drahí sami, čo a ako za dobré uznáte.

Debrecín 8. 8.

Štefan Daxner

124

Úvaha anonymného autora (R) „Foederalismus“ o ďalších osudoch Rakúska a národov v ňom bývajúcich.

Uverejnili PbV, roč. VI, č. 72. Budín 7. septembra 1865.

Autor úvahy, dobre znalý pomerov Rakúska, rozoberá súčasný jeho stav a možnosti ďalšieho vývinu po vojnách prusko-rakúskej a taliansko-rakúskej. Za najvýhodnejší uznáva princíp centralistický, je za rešpektovanie zásady federácie národov.

²¹ Deputácia Matice slovenskej sa uskutočnila v novembri 1866 po matičnom valnom zhromaždení na základe jeho rozhodnutia. Boli v nej dr. J. M. Hurban a Juraj Slotta. Obidvaja rokovali s chorvátskymi národovcami počas jubilejných slávností. Podstata a výsledky rokovaní nie sú podrobnejšie známe. Porovnaj obsérne vyličené návštevy od J. Slottu, *Pamiatka tristo-ročnice Mikuláša Šubiča Zrinského odbavované v Záhrebe dňa 24.—26. novembra 1866*, uverejnené v PbV, roč. VII, č. 2, 6, 7, 14—17, 22, 23, 30—33.

²² Spomínaná deputácia sa uskutočnila začiatkom októbra 1866. Matica slovenská bola značne hatená vo svojej činnosti nepotvrdením toho bodu stanov, ktorý mal pripúšťať zakladanie podvýborov či agencií, čo by pre stmelenie slovenského národného hnutia bolo malo veľmi priaznivý dôsledok pri známej jeho roztrieštenosti.

²³ Daxner má tu na mysli, že bol v Debrecíne odrezaný od sveta, akoby skutočne internovaný, a jeho činnosť policajne sledovaná.